

Др Зоран Чупић

Положај и деловање политичких странака у политичком систему Европске уније*

* Овај текст чине делови из књиге:
Зоран Чупић, *Политичке странке у Европској унији*,
Завод за уџбенике, Београд, 2018.

2020.

**ПОЛОЖАЈ И ДЕЛОВАЊЕ ПОЛИТИЧКИХ СТРАНАКА
У ПОЛИТИЧКОМ СИСТЕМУ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ**

ДР ЗОРАН ЧУПИЋ

ИЗДАЈЕ:

Фондација „За српски народ и државу“

ДИЗАЈН КОРИЦА И ПРИПРЕМА ЗА ШТАМПУ:

Горан Ратковић

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА:

Катарина Пиштелић

ШТАМПА:

Бирограф, Београд

ТИРАЖ:

500 примерака

© Фондација „За српски народ и државу“, 2020.

ISBN 978-86-81728-07-9

Илустрација на насловној страни: piqsels.com

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

329(4-672EU)
321.6/.7(4-672EU)

ЧУПИЋ, Зоран, 1964-

Положај и деловање политичких странака у политичком систему Европске уније / Зоран Чупић. - Београд :
Фондација „За српски народ и државу“, 2020 (Београд : Бирограф). - 47 стр. ; 20 cm

Насл. стр.: Овај текст чине делови из књиге : Зоран Чупић, Политичке странке у Европској унији, Завод за уџбенике,
Београд, 2018. - Тираж 500. - Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-81728-07-9

а) Политичке партије – Европска унија б) Политички систем – Европска унија

COBISS.SR-ID 283437068

Увод

5

Европска народна партија

24

Партија европских социјалиста

32

**Савез либерала и демократа
за Европу**

42

У Европској унији постоји крајње сложен систем одлучивања и управљања јавним пословима. Срж таквог система чини политички процес заснован на међусобном односу главних актера европске интеграције. То је четвороугаони ланац који чине стабилне институције – владе држава чланица – политичке странке и интересне групе.

Управо једна од тих карика – *политичке странке на нивоу Европске уније* представљају главни предмет овог рада.

Политичке странке у модерним демократским државама имају кључну улогу у артикулацији политичке воље грађана и представљању њихових интереса. Њихова улога се сматра незаобилазном у успостављању и функционисању модерне политичке заједнице.^[1] О значају политичких

[1] У литератури се доста пажње посвећује анализи функција савремених политичких странака. Тако нпр., Фон Бајме (Von Beume) говори о: „остваривању циљева, артикулацији и обједињавању интереса, мобилизацији и социјализацији, регрутовању елита и формирању владе“; за Блондела (Blondel) странке су механизми решавања конфликта, институције унутар којих се формулишу јавне политике, и главни „расадник“ за регрутовање „политичке класе“; Маир (Maier) указује на следеће функције: интеграција и мобилизација грађанства, артикулација и обједињавање интереса, формулисање јавних политика, регрутовање политичких лидера и номиновање личности за функције у власти, улога у организовању парламента и владе и сл. Могло би се набројати још ставова различитих аутора, али јасно је да, упркос покушајима сваког од њих да унесе нешто ново, сви говоре углавном о сличним, ако не и истим функцијама.

странака говори и процес конституционализације, који је почео одмах после Другог светског рата, када су им прво Италија, затим Савезна Република Немачка, а после и већина других европских земаља признале карактер уставне категорије. И данас, када је јасно да садржина појма политичка странка није иста као пре пет или шест деценија, и када се све чешће изражава резерва поводом њиховог демократског капацитета да буду истински представник интереса грађана и њихове воље, јасно је да су странке и даље *sine qua non* представничке демократије. Дакле, пошто су демократија, у савременом поимању те речи, и политичке странке нераскидиво везане, поставља се питање: *Шта се дешава када љолишичке сїранке љокушају да се сїрїну из шїої заїрљаја и реше да наїусїе љїрїродни локус демокрашїје – националну државу?* Ово питање, у најсажетијем виду, представља потку нашег рада.

Историја политичких странака бележи покушаје транснационалног организовања још крајем XIX и почетком XX века, и то пре свега у крилу тадашњег међународног радничког покрета, дакле у блоку левог политичког спектра, док је такво организовање конзервативаца, либерала и зелених карактеристично за средину и другу половину прошлог века.^[2] Међутим, тек појавом Европске уније, а посебно од првих избора за Европски парламент (ЕП), 1979. године, може се говорити

[2] Ту, пре свега, имамо у виду четири интернационале левог блока (четврту чине „троцкисти“), при чему треба подсетити да корени Социјалистичке интернационале сежу од великог расцепа у међународном радничком покрету с почетка XX века. У данашњем виду Социјалистичка интернационала егзистира од 1951. године. С друге стране, Либерална интернационала формирана је 1947. године, док је Међународна демократска унија, као асоцијација конзервативних, демохришћанских партија и партија центра и десног центра, формирана 1983. године. Последња у низу је Глобални зелени, међународна мрежа партија и покрета зелених, основана 2001, који за себе кажу да су „једина глобална политичка странка на планети“.

о озбиљном покушају како транснационализације, тако и супранационализације у организовању и деловању политичких странака. У том смислу ЕП је јединствен орган те врсте, без преседана у историји политичког представљања.

Готово је општеприхваћен став да је политика Европске уније страначка у пуном смислу те речи. Такав став се објашњава тиме што су: „сви политичари на домаћој и европској сцени своје тренутне функције и каријере освојили захваљујући изборном успеху својих политичких странака. Оне су главни учесници националних избора, избора за Европски парламент и референдума. Оне су и кључно средство повезивања влада и парламената, као и парламената и бирача. На тај начин се обезбеђује неопходна веза између националних и европских политичке арене, као и међу самим институцијама ЕУ“.^[3]

Политичке странке у Европској унији остварују своје деловање на два организациона нивоа, и то као:

- 1) страначке (политичке) групе, и
- 2) транснационалне страначке федерације.

Страначке групе су организациони облик који датира из Заједничке скупштине Европске заједнице за угљ и челик (ЕЗУЧ). Одмах након почетка рада (10. септембра 1952) постало је јасно да ће Заједничка скупштина бити организована на националном принципу. Штавише, Париски уговор није ни предвиђао постојање страначких групација. Структуру Скупштине чиниле су националне

[3] Сајмон Хикс, *Политички систем Европске уније*, Службени гласник, Београд, стр. 180.

делегације. Већ у јануару 1953. године, током расправе о новом Пословнику о раду^[4] Скупштине, успостављена су два основна критеријума за формирање политичке групе: *минималан број посланика потребних за формирање групе и организовање групе по идеолошкој основи*. То је био знак да се може приступити организовању Скупштине на идеолошком принципу, тако да је до марта 1953. године фактички извршено политичко груписање на основу припадности једној од три најзначајније политичке фамилије: демохришћанима, социјалистима и либералима.^[5] Овим чином, Заједничка скупштина је постала први орган такве врсте организован на идеолошкој основи.

Римским уговором из 1957. године, Скупштина ЕЗУЧ постаје заједничка скупштина за све три заједнице: ЕЗУЧ, Европску економску заједницу (ЕЕЗ) и Европску заједницу за атомску енергију. На својој првој седници, 19. марта 1958, Скупштина мења назив у Европска парламентарна скупштина (ЕПС). Иако је већина аутора који се баве историјом развоја европске интеграције сагласна с оценом да је тадашња скупштина имала улогу политичког дебатног форума, сматрало се да је она, с политичке тачке гледишта, најзначајнији део Заједнице.^[6]

[4] Ови услови задржани су и до данас, с том разликом што је услов потребног броја посланика мењан током времена. Тако, важећим Пословником (члан 30) предвиђа се да је број посланика потребан за формирање политичке групе 25, с тим да група мора да обухвата чланове изабране у најмање $\frac{1}{4}$ земаља чланица; наравно, други фактор, о организовању групе на идеолошкој основи, остао је непромењен.

[5] Успостављање нове структуре имало је и своје практичне предности, међу којима је свакако једна од најважнијих додела финансијских средстава неопходних за функционисање групе. Осим тога, успостављен је и полукружни распоред седења (од левице до деснице), распоред времена за дискусију, у складу с величином групе, и слично.

[6] Видети нпр.: Editorial, „The New Institutions for European Integration“, *The World Today*, Vol. 14, No. 7, 1958.

Главна активност овако организоване скупштине огледала се у константној тежњи посланика да остваре два, према њиховом мишљењу, најважнија циља: јачање улоге ЕПС и избор посланика на директним, европским изборима.^[7] Сматрали су да ће Европски парламент тек након директних избора бити у стању да још активније и одлучније промовише европску интеграцију. С тим у вези, највећи број аутора слаже се у оцени да су прве три деценије деловања страначких група показале да су оне биле истински поборници развоја и јачања европске интеграције. Наравно, јасно је да на том путу није у сваком тренутку постојало јединство унутар група. Оно је било условљено како бројем, тако и националним пореклом странака унутар групе.

До првих директних избора за Европски парламент, 1979. године, постојао је већи број страначких група које су временом мењале и састав и назив. Међутим, време је показало да је, до данас, шест политичких групација осигурало стабилно место у досадашњим сазивима ЕП^[8]:

1) *Социјалдемократији и социјалистичкој* – окупљају најважније социјалдемократске, социјалистичке и радничке партије Европе. Године 1992. формирају групу *Партија европских социјалиста*.

2) *Сиранке десној ценџра* – до 1999. године биле су подељене у неколико демохришћанских, конзервативних и националистичких група, да би у петом сазиву ЕП

[7] Један од потеза на том путу био је и самовољно преименовање ове институције у Европски парламент, 1962. године. Овај назив, формалноправно, признат је тек Јединственим европским актом (1987. године).

[8] Опширније в. Hix Simon, Noury G. Abdul, Rolan Gerard, *Democratic Politics in the European Parliament*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, стр. 23–26.

већина ових група формирала групу *Евројска народна партија – Евројске демократије*. Мањи број конзервативних и националистичких група формирао је групу *Унија за Европу нација*.

3) *Либерали* – који су окупили различите либералне, демократске и странке центра. Окупљени су у групи *Алијанса либерала и демократија за Европу*.

4) *Радикална левица* – коју чине различите странке на политичком спектру лево од социјалдемократа, бивши комунисти и остале странке радикалне левнице, све до четвртог сазива ЕП (1994. године) биле су подељене у две посебне групе. Тада су се ујединиле у јединствену групу *Евројска уједињена левица / Нордијска зелена левица*.

5) *Зелени и регионалисти* – формирају групу *Зелени / Евројска слободна алијанса*.

6) *Антиевројске странке и екстремна десница* – странке (и левнице и деснице) које су од почетка опозиција европским интеграцијама. Формирале су групу *Независност / Демократска група*.^[9]

После готово шест деценија постојања може се рећи да страначке (политичке) групе у Европском парламенту имају водећу улогу у његовом функционисању. Такав положај заснивају како на високоорганизованој структури (статути, председници група, администрација, одбори,

[9] У садашњем, деветом сазиву ЕП (2019) егзистирају следеће политичке групе: Европска народна партија, Прогресивни савез социјалиста и демократа, Савез либерала и демократа за Европу (од јуна 2019. назива се Обновимо Европу), Зелени / Европски слободни савез, Европски конзервативци и реформисти, Европска уједињена левица / Нордијска зелена левица, Европа нација и слободе, независни посланици.

радне групе итд.), тако и на сопственим буџетима. На основу спроведених истраживања о гласању политичких група могуће је извести неколико закључака о њиховом деловању унутар ЕП:^[10]

- уочен је висок степен сагласности и јединства унутар политичких група;
- политичке групе немају механизме да спрече непоштовање страначког договора неке од националних делегација;
- приметан је пораст такмичења између политичких групација, и то по идеолошком основу;
- у порасту је гласање по идеолошкој, а у паду по националној основи.^[11]

Генерално узевши, све до последњих избора 2019. године однос снага међу страначким групацијама био је такав да Европска народна партија и Партија европских социјалиста (од избора за ЕП 2009. Прогресивна алијанса социјалиста и демократа) после сваких избора за Европски парламент освајају више од 60% гласова, што је јасно сведочило о њиховој водећој улози. Први пут након избора из маја 2019. године ове две групације немају већину у ЕП (заједно имају нешто више од 44% гласова). Ипак, слободно се може рећи да би ове две групације чиниле језгро неког, евентуалног будућег партијског система Европске уније.

Транснационалне страначке федерације су облик политичког, ванпарламентарног организовања везан за

[10] Реч је о гласању прозивком посланика. Једино подаци о овом начину гласања остају забележени и доступни истраживачима.

[11] Опширније в.: Сајмон Хикс, *наведено дело*, стр. 185–189.

прве директне изборе за Европски парламент. Наиме, у предвечерје ових избора владала је атмосфера повећаног оптимизма поводом њиховог исхода. Очекивало се да ће то бити одлучујући корак ка јачању улоге Европског парламента (који на тај начин постаје једини, од стране грађана непосредно изабрани орган), али и допринос јачању демократског карактера Заједнице. С тим циљем, већ у априлу 1974. године формирана је Конфедерација социјалистичких партија Европске заједнице, а марта 1976. године Федерација либералних и демократских партија Европске заједнице. Најзад, у априлу 1976. године формирана је Европска народна странка.^[12]

Поједини аутори (нпр. Хикс) сматрају да су од свог оснивања страначке федерације знатно напредовале и као пример за то наводи институционализацију самита лидера политичких странака који су од незваничних састанака државних страначких лидера прерасли у централно тело за доношење одлука унутар сваке федерације странака. Још значајније је што се ти скупови организују када и самити Европског савета, тако да су тада шефови странака у прилици да заузму јединствен став о питањима с дневног реда самита шефова држава или влада земаља чланица.^[13]

Ипак, и поред таквих оцена, склони смо да тврдимо да су транснационалне страначке федерације само ембрион који још није нашао погодно окружење које би омогућило

[12] Сајмон Хикс разликује три фазе у развоју партијских федерација: прву, период оптимизма, од оснивања федерација до првих избора за ЕП; другу, период стагнације, непосредно после првих избора до избора за ЕП 1989; трећу, период ренесансе, од почетка преговора о Уговору из Мастрихта до 1996. године. Видети: Simon Hix, Christopher Lord, *Political Parties in the European Union*, Macmillan Press Ltd., London, 1997, стр. 167. Сматрамо да би било оправдано овој периодизацији додати још једну фазу, која траје и данас, а која би се могла окарактерисати као фаза *status quo*-а.

[13] Сајмон Хикс, *Политички систем Европске уније*, стр. 189.

њихов развој у нешто што би се могло назвати истинским европартијама. Њихов основни циљ је да очувају јединство својих чланица о вредностима и начелима који их спајају. У прилог овој тврдњи иде и чињеница да процес одлучивања унутар федерације не предвиђа могућност прегласавања ни у унутрашњим процесима усвајања политичких ставова ни у расправи о темама о којима се и у Савету одлучује већински.^[14]

Незаобилазан и веома битан елемент оснивања и функционисања политичких странака како на националном, тако и на нивоу Европске уније, јесте успостављање уставног, односно уговорног оквира њиховог свеукупног деловања. Зато процес конституционализације европартија заслужује посебну пажњу, јер је, према нашем мишљењу, то најбољи показатељ односа креатора евроинтеграција према једном од својих најзначајнијих актера. Први, и задуго једини корак на том политички врло осетљивом путу учињен је у Уговору из Мастрихта, када увођењем тзв. партијског члана (члан 191, изворно члан 138а) европартије добијају право уговорног утемељења:

„Европске странке на нивоу Европе значајан су интеграциони чинилац унутар Уније. Оне доприносе стварању европске свести и изражавању политичке воље грађана Уније.“^[15]

[14] Упориште: Attina Fulvio, „The Party Groups in the European Parliament: From Party Group to 'European Party' Status“, Paper presented at the International Conference *The Role of Central European Parliaments in the Process of European Integration*, Institute of Sociology, Academy of Sciences, Prague, September 12–14, 1997, стр. 6.

[15] Главни предлагач и „отац“ овог члана био је премијер Белгије и председник Европске народне партије, Вилфрид Мартенс. Према његовим речима, „инспирацију“ за овај члан пронашао је у члану 21. Устава СР Немачке, у коме се каже да су политичке странке агенти демократизације и формирања јавног мњења.

За постојеће европартије ово је био знак да треба да крену у даље организационо јачање. Тако је дотадашња Конфедерација социјалистичких партија Европске заједнице трансформисана, у новембру 1992. године, у Партију европских социјалиста, а у исто време Европска народна партија усвојила је пакет нових статута. Федерација европских либералних, демократских и реформских партија (основана 1976) постала је Европска либерална, демократска и реформска партија, у децембру 1993. године. Европски зелени су у јуну 1993. узели назив Европска федерација зелених партија. Ова трансформација имала је за резултат јачање веза са страначким групацијама у Европском парламенту и, „уместо да представљају искључиво транснационални кишобран на изборима за Европски парламент, 'нове партије' почеле су да се развијају као *ванпарламентарне организације на нивоу Европске уније*, веома налик ванпарламентарним главним и извршним одборима партија на домаћој политичкој сцени.“^[16]

Домети и значај „партијског члана“ били су изузетно скромни, може се рећи декларативни. Оно што је остало ван уговорног оквира, а суштински је значајно за европартије, јесте њихово дефинисање и утврђивање извора финансирања, што је посебно важно уколико се има у виду њихова зависност од идеолошки блиских страначких група у Европском парламенту. У том смислу, након ступања на снагу Уговора из Нице (2003. године), усвојена је Уредба о деловању политичких странака на европском нивоу и правилима везаним за њихово финансирање.^[17] Ова уредба дефинише политичку странку као „удружење

[16] Сајмон Хикс, *наведено дело*, стр. 185.

[17] Regulation (EC) No 2004/2003 of the European Parliament and of the Council of 4 November 2003, on the regulations governing political parties at European level and the rules regarding their funding.

грађана које тежи остваривању политичких циљева и које је основано или регистровано по прописима најмање једне земље чланице“.^[18] По одредбама истог члана, савез политичких странака значи структурну сарадњу између најмање две политичке странке, док „политичка странка на европском нивоу“ представља политичку странку, или савез политичких странака, која мора да испуњава следеће услове:

- да има статус правног лица у земљи у којој јој је седиште;
- да испуни бар један од два следећа услова: да има изабране посланике у Европском парламенту, националним или регионалним парламентима најмање четвртине земаља чланица (минимум седам), или да је добила бар 3% гласова у четвртини држава чланица на последњим изборима за Европски парламент;
- да њен програм и активности поштују основне принципе демократије, основне слободе и владавину права који су засновани Уговором о ЕУ;
- да учествује на изборима за ЕП или да бар изрази вољу за то.^[19]

Што се тиче финансирања политичких странака на европском нивоу издвајају се три услова:

- 1) свака странка мора да прибави 25% од годишњег буџета из сопствених средстава како би се избегло прекомерно ослањање на јавне финансије,

[18] Члан 2. Уредбе.

[19] Члан 3. Уредбе.

2) 15% укупног годишњег износа средстава биће распоређено подједнако међу партијама које испуњавају услове и поднесу захтев,

3) остатак од 85% биће распоређен пропорционално у зависности од броја чланова изабраних у Европски парламент.

Уредба је значила да европартије постају, бар финансијски, независне у односу на страначке групе у Европском парламенту. Тиме су добиле могућност да саме уреде своју унутрашњу структуру. Тако је, нпр. Европска партија социјалиста установила састанке (два пута годишње) свог руководства и руководства групе у ЕП и основала статутарни комитет који треба да ради на даљим реформама унутар странке. Значајан полукорак учињен је 2007. године, када су Савет и ЕП донели уредбу којом се амендира уредба из 2003. године.^[20] Најзначајнија новина била је увођење „политичких фондација на европском нивоу“ (еврофондације), које су по свом карактеру биле заступничке и саветничке организације европартија, али независне од њих. Формира их ЕП са циљем да постану нека врста форума на коме ће се разматрати нове идеје и предлози који би били од користи за даљи развој европартија.^[21]

Ипак, један и по корак није довољан за процес који се зове конституционализација европских странака. Оно што је још од 1999. године остало нерешено јесте предлог да се на нивоу ЕУ донесе Статут европских странака. До тада, много

[20] Regulation (EC) No 1524/2007 of the European Parliament and of the Council, of 18 December 2007, amending Regulation (EC) No 2004/2003 on the regulations governing political parties at European level and the rules regarding their funding.

[21] To cy: Centre for European Studies (EPP), Foundation for European Progressive Studies(PES), European Liberal Forum(ELDR), Green European Institute(EFGP), итд.

тога везаног за организацију, деловање и остваривање основних функција европартија остаће у нерегулисаној, сивој зони европског законодавства.

Да ли постоји страначки систем Европске уније?

У дебатама о демократском дефициту Европске уније једно од питања које се често покреће јесте и питање тзв. *евројској сѝраначкој сисѝема*. С тим у вези обично се говори у контексту могућности остваривања својеврсног концепта развоја Уније, израженог у синтагми – *Од Евројје ѝарѝија ка Евроји ѝарѝија*. То значи да ће европска политичка заједница имати демократски карактер искључиво уколико *locus* политичког структурирања буде страначки систем, а не националне владе и идентитети.^[22] У складу с тим сасвим је оправдана и оцена да у ЕУ постоји озбиљан дефицит политичког представљања проузрокован углавном непостојањем истинског европског страначког система, који на тај начин постаје *sine qua non* представничке демократије на нивоу Уније.

Како схватити страначки систем у контексту Европске уније. Уколико је полазна тачка класична дефиниција коју даје Сартори да је „страначки систем, систем односа који су резултат међустраничког такмичења“,^[23] јасно је да су главни елементи тог система организоване странке и њихово међусобно надметање, али и сарадња. Такође, битно је истаћи да је Сартори, разматрајући значај политичких странака, полазио од процене њихових способности да

[22] Видети: Simon Hix, Amie Kreppel, Abdul Noury, „The Party System in the European Parliament: Collusive or Competitive?“, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 41, No. 2, 2003, стр. 310

[23] Giovanni Sartori, *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*, Cambridge University Press, Cambridge, 1976, стр. 43–44.

утичу на парламентарну борбу. Самим тим, за њега је парламент центар истраживања страначког система, тачније нужна корелација између изборне и парламентарне арене.

Уколико се такво становиште пренесе на Европски парламент, тачније страначки систем који егзистира у његовом оквиру, долази се до закључка да је за његов демократски кредибилитет и ефикасност битно испунити два услова:

а) да политичке (страначке) групације које га чине делују у правцу остваривања међусобне кохезије, што значи да ће им приликом гласања основни критеријум бити припадност транснационалној страначкој групацији, а не национална припадност, и

б) формирање функционалне већине, што ће бити омогућено политичким надметањем које ће се пружати дуж линије „лево-десно“ а не „про-анти Европе“.^[24]

Међутим, уколико се Сарторијево виђење страначког система пренесе на ниво евространака и виртуелни европски страначки систем, нужно се увиђа одређена „системска грешка“.

Прво, главни субјекти, политичке странке, као кључни носиоци тог система, тешко да се могу изједначити по својој природи са странкама на националном нивоу, што је повод да се често оцењују као псеудостраначке творевине.

[24] Видети: Simon Hix, Amie Kreppel, Abdul Noury, *наведени текст*.

Друго, када је реч о међусобном такмичењу, арена у којој се води борба за мандате у Европском парламенту искључиво је национална. Нема наднационалне, паневропске изборне арене у којој би оне међусобно одмериле снаге. Осим тога, целокупно „такмичење“ стриктно је омеђено и обележено националним прописима, тачније све везано за ове, „другоразредне изборе“, изузев усаглашеног и општеприхваћеног пропорционалног изборног система, налази се у рукама држава чланица, односно националних странака. Колико су избори за ЕП заиста особен феномен говори чињеница да се неретко дешава да две или више странака, које се међусобно „боре“ за улазак у ЕП, често „заврше“ унутар исте политичке (страначке) групације.

Треће, уласком у Европски парламент, ове групације се не боре за кључна, руководећа места. Тај колач се једноставно, чак не ни сасвим пропорционално у односу на број гласова, подели тако да сви буду задовољни.

Четврто, али можда и најважније, странке у ЕП се не боре за освајање извршне власти или, преведено на речник са националног нивоа, не боре се за формирање владе. Европска влада, оличена у Европском савету, Комисији, не познаје систем одговорности према ЕП, који постоји на националном нивоу између законодавне и извршне власти. Штавише, бројнији су случајеви у којима политичке (страначке) групације збијају своје редове и наступају унисоно, посебно у случајевима када је за ЕП потребно изборити боље место под институционалним сунцем Европске уније. Дакле, јасно се види да се једна од кључних препрека развијању посебног страначког система Европске уније налази баш у њеном институционалном устројству.

Пето, одсуство праве утакмице за освајање власти и формирање владе на нивоу ЕУ нужно води ситуацији у којој не постоји јасан однос власт–опозиција.^[25]

Оно што је такође једно од обележја тзв. страначког система ЕУ који, узгред буди речено, окупља више од 170 националних партија, јесте доминација две највеће страначке групације од првих избора за ЕП па све до данас. Реч је о Европској народној партији и Партији европских социјалиста, које после сваких избора контролишу преко 60% места у Европском парламенту. Поред њих значајне резултате постижу и групације Либерала и Зелених.^[26] То је повод Сајмону Хиксу да овај страначки систем назове „two – plus – several“.

Посебан проблем за овако постављен систем јесте чињеница да избори за Европски парламент нису до сада успели да „произведу“ кохерентне транснационалне странке, које ће бити у стању да заиста мобилишу бираче на широкој европској основи. Међутим, без обзира на то, сасвим је јасно да Европски парламент има одређени живот и себи својствену динамику, која проистиче, између осталог, како из подела, тако и из сарадње које се успостављају између политичких (страначких) групација. С тим у вези, у литератури се могу срести различити приступи о основама на којима се те поделе заснивају. Тако, група аутора, међу којима се посебно истиче Сајмон Хикс, на основу својих истраживања заступа тезу да је унутар ЕУ (што се касније реперкутује и на поделе у ЕП) најизразитија подела „лево–десно“ и нешто мање „про и анти ЕУ“, а не „национално–територијално“. Други пак (нпр. Гари Маркс и Марко

[25] Уп. *How to create a Transnational Party System – Study*, Directorate General for Internal Policies, July 2010. доступно на: www.europarl.europa.eu/studies

[26] О свакој од ових групација говорићемо детаљније у наредном делу рада.

Стенберген) истичу да је преовлађујући конфликт између држава чланица, а односи се на различите геополитичке и националне интересе. Затим, могу се срести мишљења према којима егзистира и подела на присталице „регулаторног капитализма“ и „неолиберализма“ и тако даље.^[27]

Пошто постоји заиста мали број емпиријских истраживања функционисања ЕП, сматрамо да је корисно осврнути се на неке од резултата до којих је Хикс дошао на основу истраживања резултата „гласања прозивком“ (које је једини доступни метод истраживања у ЕП) у првих пет сазива Парламента. У најкраћем, неки од резултата су следећи:

- од првих избора за Европски парламент постоји константан раст кохезије страначких групација и пад кохезије по националном основу, што сведочи о порасту нивоа идеолошке кохерентности на рачун националне,
- у највећем броју случајева јасно је идентификована тенденција да основ међусобног „такмичења“ у Парламенту настаје по линији „лево–десно“. При томе, већина странака гласа исто као и странке које су им најближе у политичком спектру,
- у прва три сазива Парламента постојала је јасна подела на леви (социјалисти, радикална левица и зелени) и десни (народњаци, либерали, Голисти, британски конзервативци) блок, док је у наредна два ситуација била таква да су три највеће групације наступале као „владајући блок“, а остале као „опозиција“;

[27] О овим поделама опширније видети: Simon Hix, Abdul G. Noury and Gerard Roland, *Democratic Politics in the European Parliament*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, стр. 65–68.

– врхунац заједничког наступа Европске народне партије и Партије европских социјалиста (период „велике коалиције“ био је у сазиви 1989–1994) када су заједно гласале у више од 70% случајева,

– од Уговора у Мастрихту и ширења законодавних овлашћења Парламента, ситуација се мења у смислу да ове две групације више наступају са позиција међусобног „такмичења“.

Општи закључак је да је од првих избора за ЕП у процесу гласања присутан константан пораст кохезије унутар највећих страначких групација. Посебно је интересантно да је тај тренд остао стабилан без обзира на проширење ЕУ новим чланицама, као и чињеницу да је ЕП добио шири овлашћења.^[28]

Да ли постоји страначки систем Европске уније? На основу свега изнетог, одговор је одречан. Сасвим је јасно да формирање транснационалних странака, евространака, само по себи не може бити довољан услов да се формира аутентичан страначки систем на нивоу ЕУ. Проблем је, пре свега, у институционалном аранжману који овим странкама онемогућава „нормалну“ борбу за контролу извршне власти.

За потребе овога рада кратко ћемо се осврнути на три најстарије, али и, слободно се може рећи, најзначајније транснационалне страначке федерације. То су:

– Европска народна партија (European People's Party – EPP),

[28] Опширније о резултатима истраживања, видети: Simon Hix, „A Supranational Party System and the Legitimacy of the European Union“, *The International Spectator*, No. 4, 2002, стр. 52–58.

– Партија европских социјалиста (The Party of European Socialists – PES), и

– Савез либерала и демократа за Европу (Alliance of Liberals and Democrats for Europe – ALDE).

Европска народна партија

Главни иницијатор формирања Европске народне партије била је Демохришћанска група у Европском парламенту, тачније њене доминантне чланице, немачке CDU/CSU. ЕРП је формално основана током састанка Политичког бироа Европске уније демохришћана (The European Union of Christian Democrats – EUCD), 8. јула 1976. године.^[29] Међутим, „историографи“ ове странке сматрају да њене корене треба тражити још у првим покушајима сарадње ових странака, као што је био International Secretariat of Democratic Parties of Christian Inspiration, из 1926. године, и те трагове пратити путем који је обележен оснивањем других облика сарадње међу овим партијама, као што су Nouvelles Equipes Internationales (NEI), 1947. године, као и European Union of Christian Democrats – EUCD, из 1965. године.^[30] Интересантно је да је главни проблем, који се појавио непосредно пред оснивање ЕРП, био проблем имена. Наиме, CDU/CSU су инсистирале на имену које

[29] Први председник Европске народне партије био је белгијски премијер и бивши генерални секретар EUCD, Лео Тиндеманс.

[30] О историјским коренима ЕРП видети нпр.: Karl Magnus Johansson, „European People’s Party“, у: Karl Magnus Johansson and Peter Zervakis (eds.), *European Political Parties between Cooperation and Integration*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2002, стр. 52–55.

неће „одбити“ конзервативне странке од учлађења у ову партију. Предлагали су да у називу обавезно егзистира одређење „народна партија“, а не „хришћанска“, јер то, према њиховом мишљењу, може довести до погрешног повезивања са „клерикалним“ или „папистичким“, посебно у Великој Британији и скандинавским земљама. С друге стране, белгијски, холандски и италијански демохришћани били су другачијег мишљења. Компромис је пронађен тако што је прихваћен назив European People's Party – Federation of Christian democratic Parties of the European Community.^[31]

Приликом оснивања странке усвојен је и Статут који је током времена трпео одређене измене, тако да је, нпр. 1993. године, дошло до значајних организационих промена. Уведена су три нова органа: *Председништво*^[32] (које је заменило дотадашњи Извршни комитет), *Канцеларија генералног секретара*^[33] и *Конференција председника партија и шефова влада*, која је, иако нижа по хијерархији у односу на Конгрес, убрзо постала кључни орган унутар странке, из простог разлога што одлуке које доноси имају посебну тежину ако се има у виду њен састав.^[34]

Оно што је карактеристика ове странке, а што посебно примећује Карл Магнус Јохансон, јесте „федерална аналогија“, која се може применити на њу. То је приметно и

[31] Исто, стр. 53.

[32] Чине га: председник ЕРП, потпредседници, генерални секретар и председник ЕРП групе у ЕП, са пуним правом гласа, комесари из редова демохришћана, генерални секретар ЕРП групе у ЕП, председник ЕУСД.

[33] Фактички, постаје основ бирократије ЕРП.

[34] О овим изменама статута видети: Simon Hix and Christopher Lord, „Political Parties in the European Union“, стр. 173–174.

у изјавама њених званичника: „ЕРП је федерална партија. Она поштује посебности и индивидуални карактер својих регионалних и националних чланица, чији се специфични допринос постизању консензуса огледа кроз посвећеност утврђивању заједничких политика.“^[35]

Статут ЕРП започиње „партијским чланом“, којим се регулише уговорна позиција, тј. улога политичких странака у ЕУ.^[36] У складу с тим, ЕРП се обавезује да ради на испуњењу тих задатака, и то вођена „хришћанским погледом на човечанство и демохришћанским концептом друштва“. У том смислу, циљ је „изградња *федералне Европске уније*, уније слободних народа и грађана свесних своје одговорности.“^[37]

Задаци ове „међународне непрофитне организације“ дефинисани су у члану 3. Статута:

- промоција и убрзање сарадње међу чланицама с циљем спровођења заједничких политика на европском нивоу,
- охрабривање и организовање јединствених акција на нивоу Уније,
- рад на постизању слободне и плуралистичке демократије, поштовању људских права, основних слобода и владавине права,

[35] Thomas Jansen, „The Integration of the Conservatives into the European People's Party“, у: David S. Bell, Christopher Lord (eds), „Transnational Parties in the European Union“, Aldershot, Ashgate, 1998, стр. 109–110. наведено по: Karl Magnus Johansson, *наведени текст*, стр. 55.

[36] Последњи Статут ЕРП усвојен је 7. децембра 2011. у Марсеју.

[37] Statutes of the European People's Party, Approved by the EPP Congress on 7th December 2011 in Marseille (France), доступно на званичном сајту странке, www.epp.eu

– промоција процеса уједињења и федералне интеграције Европе.^[38]

Главни органи странке су: Председништво, Политичка скупштина и Конгрес.^[39]

Председништво чине председник ЕРР, председник ЕК, председник ЕС, Високи представник за спољну и безбедносну политику, председник ЕП (уколико су ове личности чланови ЕРР), председавајући ЕРР групе у ЕП, почасни председник (председници), потпредседници и генерални секретар. Надлежности председништва су, између осталог:

- обезбеђивање спровођења одлука које је донела Политичка скупштина,
- припремање годишњег буџета,
- обезбеђивање сталног политичког присуства ЕРР,
- предлагање кандидата за различите функције унутар странке.^[40]

Политичка скупштина је „стратешки орган странке“ и чине је, по службеној дужности: чланови председништва, чланови председништва ЕРР групе у ЕП, председници придружених чланица, председници националних делегација странака чланица ЕРР групе у ЕП.^[41]

[38] Члан 3. Статута.

[39] Члан 10. Статута.

[40] Члан 12. Статута.

[41] Члан 15. Статута.

Главни задаци Политичке скупштине између осталог су:

- обезбеђивање јединства акције ЕРР и утицај на постизање европске политике у духу програма странке,
- подстицање и организовање систематских односа између националних парламентарних група и партија чланица,
- усвајање годишњег рачуна и буџета,
- одлучивање о пријему и искључењу из чланства странке,
- усвајање унутрашњих прописа странке.^[42]

Конгрес одлучује о:

- политичком програму ЕРР,
- модификацији интерних аката странке,
- избору председника, потпредседника, генералног секретара и благајника,
- распуштању странке.^[43]

Када је реч о идеолошком профилу ове странке јасно је да он превасходно почива на демохришћанској оријентацији, на покушају да се нађе средња позиција између индивидуализма и колективизма. Посебно су значајни ставови о потреби ограничавања националних држава

[42] Члан 16. Статута.

[43] Члан 18. Статута.

и давању предности уједињеној и федералној Европи. Временом, међутим, ова странка је због пријема странака различитих политичких опредељења (либералних, конзервативних) дошла у ситуацију да обједињује најмање три идеолошке димензије: религијску (однос црква–држава), социјално-економску (левица–десница) и европску (национално–наднационално). Све то може да води тежем усаглашавању како програмских опредељења, тако и политичког деловања.^[44]

Што се програмских опредељења тиче, она су веома детаљно изложена у партијској платформи, усвојеној на конгресу у Букурешту, 2012. године.^[45] Осврнућемо се на најважнија.

– Имајући у виду да се ЕУ суочава са низом тешкоћа и неизвесности, али исто тако и нових могућности, ЕРП сматра да је најважнији задатак адекватно одговорити на тешкоће и изазове, а могућности максимално искористити. У супротном, постоји реална опасност од хроничне кризе и опадања моћи саме Уније.

– ЕРП види себе као водећу снагу развоја европске интеграције и у том смислу залаже се за даљи развој „уније вредности“, у којој основну потку чине либерална демократија и социјална тржишна економија.

– Непрестана борба против сиромаштва, насиља, деградације људског достојанства и за људска права остаје стална обавеза. Опасности које стоје пред западним светом – угроженост демократије, климатске

[44] О идеолошкој димензији странке опширније видети: Karl Magnus Johansson, *наведени текст*, стр. 63–67.

[45] Платформа је доступна на званичном сајту странке.

промене, исцрпљивање природних ресурса, таласи миграције, нестабилност глобалног тржишта, тероризам и међународни криминал нужно захтевају јаче трансатлантско партнерство и ефикаснију сарадњу на глобалном нивоу.

– Пред ЕУ стоји озбиљан задатак побољшања ефикасности економског и политичког управљања, при чему је од кључног значаја константан рад на увећању поверења грађана у институције ЕУ и сам пројекат интеграције.

– Сви изазови, и глобални и европски, могу се успешно превазилазити једино уколико се непрестано имају у виду основне вредности, а пре свега слобода и људска права, за које се мора водити свакодневна борба.

– Основне вредности за које се ова странка залаже су: достојанство људског живота, на сваком нивоу егзистенције, слобода и одговорност, једнакост и правда, истина, солидарност и супсидијарност. Полазна тачка је човек, његов хришћански лик, а циљ је постизање заједничког добра. На том путу снажно грађанско друштво је незаобилазно.

– Постављени циљ – постизање заједничког добра, неостварив је без снажне ЕУ. Исто тако, снажна подршка грађана овом пројекту биће одлучујућа за његов успех.

– Комбинација основних вредности и инструмената за њихово спровођење оно је што ову странку издваја од осталих политичких противника. Популизам, национализам и евроскептицизам неспојиви су са јаком и ефикасном Европском унијом, способном да се носи са изазовима будућности.

– Ради што бржег превазилажења кризе с којом се суочава ЕУ, неопходно је даље развијати економску и монетарну унију, јачати економско управљање и развијати боље и ефикасније инструменте координације у фискалној и социјалној политици.

– ЕРП је имала, а имаће и убудуће водећу улогу у остваривању стабилније и просперитетније Европе.

Без обзира на резултате на последњим изборима за Европски парламент, 2019. године, може се рећи да је ова политичка фамилија и даље најутицајнија како у ЕП, тако и у Унији као целини. Што се ЕРП, као транснационалне партијске федерације тиче, треба истаћи да, и поред одређених корака који су предузети на нивоу ЕУ, а посебно поводом финансирања ових федерација, и даље постоји значајан степен зависности од истородне политичке групације у ЕП. Процес тог „осамостаљивања“, што је случај и са осталим федерацијама, очигледно ће бити дуготрајан и крајње неизван.

Партија европских социјалиста

За социјалдемократске странке унутар ЕУ може се рећи да су увек предњачиле у организовању различитих облика међународне сарадње националних странака. И пре оснивања прве транснационалне партијске федерације, 1974. године, Конфедерације социјалистичких партија Европске заједнице (Confederation of Socialist Parties of the European Community – CSPEC), постојале су иницијативе и готови планови (још 1969) да се формира истинска федерална политичка партија социјалдемократског усмерења.^[46] Наравно, то не треба да чуди уколико се имају у виду историја социјалистичког покрета и искуства у наднационалном организовању, која сежу чак до почетка 60-их година XIX века.^[47]

Ипак, и поред уложеног труда и искрених намера, након формирања CSPEC постало је сасвим јасно да је формирање истинске европске социјалистичке партије нереално у неком скоријем периоду, али истицао се значај да партије овог опредељења буду окупљене у „породицу партија“ каква је формирана Конфедерација.^[48] На Првом конгресу

[46] Видети, Robert Ladrech, Party of European Socialists, in Karl Magnus Johansson and Peter Zervakis (eds), *наведено дело*, стр. 83.

[47] *Прва интернационала* основана је 1864. године.

[48] Видети: Simon Hix and Urs Lesse, *Shaping a Vision – A History of the Party of*

Конфедерације (јануара 1979. године у Бриселу), усвојен је документ – Апел бирачима, као предизборни манифест за прве директне изборе за ЕП. Најважније тачке тог манифеста су:

- обезбеђивање права на рад,
- задржавање економског и друштвеног развоја под демократском контролом,
- борба против загађења животне околине,
- заустављање дискриминације, посебно према женама,
- заштита потрошача,
- промовисање мира, безбедности и сарадње,
- ширење и заштита људских права и грађанских слобода.^[49]

Предизборне активности, међутим, показале су да је улога националних партија и даље доминантна, чак одлучујућа. Такође, било је јасно и да политичка група унутар ЕП води своју посебну политику, у неким елементима независну и од националних партија.

У историјском развоју ове странке значајно место заузима Конгрес одржан у Луксембургу, 1980. године, дакле непосредно по одржавању првих избора за ЕП. На њему је учињен покушај да се прецизније утврде улога и задаци Конфедерације. У том смислу, истиче се:

European Socialist 1957–2002, Published by the Party of European Socialists, Brussels, 2002, стр. 24, доступно на: http://urs-lesse.de/History_PES_EN.pdf

[49] Опширније: Simon Hix and Urs Lesse, *наведено дело*, стр. 29–30.

– главни задатак Конфедерације биће координација развоја и иновирања националних партијских политика у тешком периоду економских и друштвених промена,

– структура Конфедерације биће измењена у смислу увећања улоге секретаријата у координацији сарадње са новом групом у ЕП,

– Конфедерација ће имати програм активности.

Посебно је интересантно да је завршни документ Конгреса уврштена и изјава: „Конфедерација није, а нема ни намеру да постане европска суперпартија, нити ће од својих чланица захтевати да се одрекну дела свог суверенитета у њену корист.“^[50]

Усвајање Уговора из Мастрихта за ову странку био је знак да треба приступити неопходним променама и прилагођавањима, пре свега унутрашње структуре. Главна последица било је формирање Партије европских социјалиста (Конгрес у Хагу, 9–10. новембар 1992. године).^[51] Осим тога, дошло је до значајних измена у Статуту којима се, између осталог, предвиђа:

– формирање партијске структуре која ће омогућити што ближе сарадњу између социјалистичких и социјалдемократских партија Европе, као и усвајање заједничког изборног програма за изборе за ЕП,

– уравнотежено представљање жена и мушкараца у свим телима странке,

[50] Исто, стр. 34

[51] Приликом оснивања чланице Партије европских социјалиста биле су: дотадашња Конфедерација, као и шведски, фински и италијански социјалдемократи.

- успостављање конференције шефова партија као органа странке,
- успостављање јасних правила за гласање како квалификованом већином, тако и једногласно,
- нову улогу потпредседника које сада бира Конгрес.^[52]

Током свог постојања PES је доживела неколико статутарних измена и прилагођавања, која су се односила, пре свега, на унутрашњу структуру, а била су нужна како би се обезбедило несметано функционисање. Данас, структуру ове странке следећи органи:^[53]

Конгрес је највиши орган странке који утврђује главне смернице PES. Осим тога:

- бира председника,
- потврђује избор чланова председништва,
- доноси резолуције и препоруке,
- дискутује и разматра активности S & D групе у ЕП,
- усваја и врши измене Статута,
- одлучује о пријему и искључењу партија чланица.^[54]

Састоји се од: представника сваке од пуноправних чланица, представника сваке од националних делегација чланица

[52] Опширније, Simon Nix and Urs Lesse, *наведено дело*, стр. 61.

[53] Странка данас има 32 пуноправне чланице, из 28 држава ЕУ и Норвешке, 11 придружених чланица и 10 странака посматрача. Извор: званични сајт, www.pes.eu

[54] Члан 16. Статута.

групе S & D у ЕП, два представника других пуноправних организација и чланова председништва. Сви побројани чланови имају право гласа.^[55]

Чланови Конгреса без права гласа су: чланови S & D групе у ЕП, чланови Бироа пуноправних чланица, пет делегата из сваке од придружених чланица и два из сваке странке посматрача.^[56] Конгрес се састаје два пута у периоду од пет година.

Савет је орган који доприноси обликовању политике PES. Он може усвојити резолуције и препоруке које су упућене партијама чланицама, Председништву, Конгресу, и S & D групи у ЕП.^[57] Састав му је идентичан саставу Конгреса, наравно уз сразмерно мањи број чланова, што је посебно регулисано Статутом.^[58] Савет се састаје у календарској години када се не састаје Конгрес странке.^[59]

Председништво је највиши орган који на дневном нивоу води рачуна о функционисању странке и извршењу задужења и задатака предвиђених Статутом. Оно је задужено за спровођење одлука Конгреса и Савета и утврђивање смерница за деловање странке у периоду између заседања Конгреса и Савета.^[60]

Чланови Председништва су: председник PES, по један

[55] Члан 17.1. Статута.

[56] Члан 17.2. Статута.

[57] Члан 20. Статута.

[58] Члан 21.1. Статута.

[59] Члан 21.1. Статута.

[60] Члан 24.1. Статута.

представник сваке од пуноправних чланица, генерални секретар странке, председник S & D групе у ЕП.^[61]

Председник на дневном нивоу води рачуна о: функционисању администрације странке и припремама састанака председништва, спровођењу одлука Председништва, контактима између PES и партија, S & D групе у ЕП и СИ. Такође, представља PES у било којој организацији или институцији, посебно институцијама ЕУ.^[62]

Конференција лидера странака може усвајати резолуције и препоруке упућене партијама чланицама, Председништву, Конгресу и S & D групи у ЕП.^[63] У њен састав улазе: председник, потпредседници и генерални секретар, председници влада, чланови PES, лидери пуноправних чланица, председник Социјалистичке интернационале, председник ЕП (ако је из редова PES), два представника PES из Европске комисије.^[64] Конференција се састаје најмање три пута годишње.

Секретаријат извршава одлуке PES. Између осталог, помаже председнику, припрема и организује састанке, контактира са чланицама и институцијама, контактира са медијима и јавношћу, дистрибуира документе и слично.^[65]

Када је реч о најважнијим политичким ставовима PES, они се могу пратити кроз низ различитих документа и предизборних манифеста. Један од последњих је Основни

[61] Члан 25.2. Статута.

[62] Члан 28.1. Статута.

[63] Члан 29. Статута.

[64] Члан 30.1. Статута.

[65] Члан 32.1. Статута.

програм PES, усвојен јуна 2013, који представља измењену социјалдемократску визију. Програм је конципиран тако да обухвата три главне области које су, према мишљењу ове странке, кључне:

- нова политичка економија,
- нови социјални договор за Европу, и
- ЕУ као унија солидарности.

Нова политичка економија треба да се заснива на обнови демократске контроле над доношењем економских одлука. Економија мора да служи народима и друштвима, и њен главни циљ је остваривање пуне запослености и просперитета. „Ми желимо да обновимо примат народа и друштва над политиком, примат политике над економијом и примат реалне економије над финансијским капитализмом.“^[66] Да би се то постигло треба увећати демократску контролу и демократску партиципацију на транснационалном нивоу. С тим циљем неопходно је демократизовати главне институције ЕУ, уз посебно јачање ЕП, једине демократски изабране институције. Зато, европска јавна сфера мора бити „константна одлика Европске уније“.^[67] Одлучујући корак у том правцу мора бити још одлучнија активност европских политичких партија.

Управљање економским питањима мора да буде такво да узима у обзир не само буџет и тржиште већ и социјалне ефекте таквих одлука. Зато се, између осталог, Европском

[66] PES Fundamental Programme, 22 June 2013, PES Council in Sofia, стр. 3.

[67] Исто.

парламенту мора дати могућност да предлаже законе... Европска социјална тржишна економија мора бити заснована на транспарентним правилима. Предуслов за обезбеђивање економског просперитета јесте одбрана фискалне „правде“ и одрживог раста.

Нови социјални дојговор за Евроју треба да се заснива, пре свега, на једнакости полова, квалитетном образовању, квалитетном запошљавању, пристојним зарадама, при чему је мерило „иста зарада за исти рад“.

Модерна држава благостања мора бити изграђена на темељима једнакости, правде и солидарности. Зато су неки од главних циљева PES реструктурирање, модернизација и јачање државе *благодинања*. У том смислу „социјална унија“ мора бити спроведена унутар Европске уније ради превазилажења неједнакости, обезбеђивања друштвеног прогреса и пуног и квалитетног запошљавања.^[68]

ЕУ као унија солидарности подразумева тежњу ка европском друштву у коме ће народи дефинисати себе не само као чланове националне, регионалне или локалне заједнице већ и као Европљане... Социјална интеграција мора бити заснована на сазнању да сви људи уживају иста права и одговорности.

Један од најважнијих задатака је обнављање јединства у ЕУ. Мора се смањити јаз између држава и региона ЕУ, јер он за последицу има подривање демократског легитимитета и поверења у процес одлучивања унутар Уније...

[68] Опширније видети: *PES Fundamental Programme*, стр. 6–10.

Унија солидарности мора гарантовати минимум европских социјалних стандарда. То значи, такође, и да свако има право да живи у здравој околини, и зато се глобална јавна добра (вода, храна, екосистем) морају гарантовати свим људима.

Важан елемент деловања ЕУ је опредељеност за међународну солидарност и напори да се она даље развија. Један од предуслова за то је да ЕУ и даље буде фактор мира, при чему је важно да њене државе чланице много активније делују кроз систем УН, и при томе наступају јединствено.^[69]

Као што је већ речено, социјалдемократска фамилија у ЕУ изгубила је примат након избора за ЕП 1999. године. Од тада, па све до последњих избора, ситуација се није променила. Једноставно, ове партије нису успеле да се прилагоде новим, глобалним условима деловања. Остале су заробљене и ограничене славом коју су им донеле неспорне „тековине“ државе благостања, а без јасне перспективе куда и како даље. Зато и не чуди да се PES, али, истини за вољу, и остале транснационалне партијске федерације, посматра искључиво као нека врста организације, чији се смисао постојања исцрпљује повременим скуповима националних партија исте политичке оријентације. PES је преко потребно нешто по чему ће је препознавати, нешто по чему ће се разликовати од других. Иако смо у претходном делу текста само навели поједине делове програма ове странке, без улажења у озбиљнију анализу, сматрамо да само летимичан поглед на изнете ставове говори о недостатку тог јединственог обележја. Овако, овај програм могла је да потпише већина

[69] Исто, стр. 10–14.

транснационалних странака у ЕУ – тешко би било јасно их разликовати. Зато сматрамо да је још увек актуелно упозорење Дика Турнстра, генералног секретара CSPEC, дато почетком 80-их година прошлог века:

„Конфедерација је достигла одлучујући моменат. Партија је позвана да се одлучи: или ће бити конфедерација са одређеном политичком моћи или само поштанско сандуче европских социјалиста.“^[70]

[70] Simon Hix and Urs Lesse, *наведено дело*, стр. 33.

Савез либерала и демократа за Европу

Иницијатива за формирање странке либералног усмерења на нивоу ЕЗ потекла је 1972. године, са конгреса Либералне интернационале. Сам процес оснивања текао је прилично дуго, читаве четири године. Објашњење за такву ситуацију поједини аутори виде у чињеници да је постојала својеврсна хиперпродукција либералних партија широм Европе, тако да је у појединим државама било по неколико странака овог усмерења.^[71] Коначно, марта 1976. године, у Штутгарту је основана Федерација либералних и демократских партија (The Federation of European Liberal and Democrat Parties – ELDR).

У оснивачкој Декларацији изнета је платформа на којој ће се заснивати активност ове федерације:

- главни задатак ЕЗ мора бити гарантовање људских, грађанских и политичких права на европском нивоу,
- ЕЗ је потребан слободан демократски устав заснован на

[71] Видети: Camilla Sandström, „European Liberal, Democrat and Reform Party“, у: Karl Magnus Johansson and Peter Zervakis (eds), *наведено дело*, стр. 98.

принципима поделе власти, већинског гласања и заштите мањина,

– ЕЗ мора да обезбеди равномеран и избалансиран економски раст чиме ће се стећи услови за ефикасну социјалну заштиту грађана, што више није могуће на националном нивоу,

– ЕЗ треба да има заједничку спољну политику, која ће покривати како спољне односе Заједнице, тако и европску политичку сарадњу. Таква спољна политика служиће обезбеђењу мира и слободе у свету, и то уз заједничко деловање са нашим партнерима из Атлантског савеза, посебно САД, као и кроз Уједињене нације,

– ЕЗ мора бити основана на заједничком убеђењу да слобода појединца, једнаке могућности за све и слободно такмичење идеја и странака представљају неопходне елементе демократског друштва.^[72]

Оснивачка декларација из Штутгарта најјасније одсликава главне идеолошке и политичке ставове који су израз политичке специфичности ове партије. Ови принципи на којима је основана ELDR остаће трајни основ на коме ће се заснивати сви њихови будући програмски и предизборни документи. Наравно, битно је указати и на значајан ниво различитих идеолошких погледа унутар саме странке, а посебно када је реч о економским и социјалним питањима. Међутим, та унутрашња подела на линији „лево–десно“ није нанела било какву озбиљнију штету овој политичкој фамилији. Напротив, она је умногоме допринела да се у овој

[72] Stuttgart Declaration, Adopted on 26 March 1976, доступна на званичном сајту <http://www.aldeparty.eu>

странци развије „изузетно софистицирани механизам постизања унутрашњег консензуса“, што у највећој мери доприноси високом нивоу јединства унутар организације.^[73]

Као и све остале транснационалне федерације, и ова је спремно одреаговала на измене Уговора из Мастрихта. У децембру 1993. године мења назив у Европска либерална, демократска и реформска партија. О промени имена тадашњи председник странке Вили де Клерк рекао је:

„Иако изгледа симболично, промена имена има много већи значај. У време када је европски интеграциони процес доведен у питање, морамо уложити напоре да ојачамо везу између политичара и грађана. [...] Формирање партије ојачаће позиције националних партија чланица, дајући им могућност да кроз јачу организацију имају активнију улогу у европској политици.“^[74]

Организациона структура ове странке слична је структури осталих транснационалних партијских федерација. Чине је:

Конгрес као главни орган који је овлашћен да доноси најважније одлуке и утврђује најважније теме за дебате на партијским органима. Чине га делегати партија чланица, партијске групе у ЕП, комесари, министри, посланици и представници Либералне омладине. Конгрес бира чланове Бироа и усваја политичке резолуције и заједничке изборне програме.

[73] Опширније видети: Camilla Sandström, *наведени текст*, стр. 107–108.

[74] Наведено према: Camilla Sandström, *наведени текст*, стр. 102.

Интересантно је да је током година у Конгресу успостављена пракса да се одлуке доносе углавном простом већином. Занимљиво је такође да је на Конгресу 2000. године усвојена одлука да се прихвати метод тзв. пренесеног гласа уместо правила „један човек један глас“. Мотив за ове измене биле су мере штедње, јер једноставно поједине партије нису у стању да редовно шаљу своје делегате на заседања Конгреса која се одржавају сваке године.^[75]

Савет чине председник, два представника сваке од партија чланица, и по један члан на сваких 500.000 освојених гласова на претходним изборима за ЕП, комесари који припадају некој од партија чланица, чланови Бироа (по службеној дужности), као и један посматрач из Либералне интернационале. Релативно велики број делегата често отежава рад овог органа, што у комбинацији с ретким састанцима током године, даје веома скромне резултате.^[76]

Биро је извршни орган странке чији је задатак да води рачуна о функционисању странке на дневној основи. Чине га председник, четири потпредседника и благајник. Бира га Конгрес на сваке две године.^[77]

Као и друге странке на европском нивоу и Либерали су, формално од 1995, институционализовали *сасџанке шефова сџранака* чланица федерација. Разлика у односу на остале федерације јесте у томе што такви састанци

[75] О гласању на Конгресима ове странке: Camilla Sandström, „The European Liberal, Democrat and Reform Party. From co-operation to integration“, у: Pascal Delwit, Erol Kùlahci and Cedric van de Walle, *наведено дело*, стр. 168–169.

[76] *Исто*, стр. 169.

[77] О Бироу видети званични сајт странке.

ове странке, због значаја који целокупна фамилија има у ЕУ, немају исту тежину као састанци лидера партија ЕРР и PES.^[78]

На 33. годишњем конгресу у Даблину, 2012. године, странка мења назив у Савез либерала и демократа за Европу (*Alliance of Liberal and Democrats for Europe Party – ALDE Party*), ради јачања веза са политичком групом у ЕП.

Сасвим је јасно да је ALDE најмања, па самим тим и најмање утицајна транснационална партијска федерација, од укупно три анализиране. Али, не треба заборавити да либерална политичка фамилија унутар ЕУ има значајну улогу, посебно њихова група у ЕП. Као што смо показали готово увек је присутна приликом гласања у ЕП као члан неке од могућих гласачких коалиција. Што се тиче организовања на нивоу транснационалне федерације, сасвим је јасно да ова странка дели сличну судбину, у погледу положаја и значаја, са преостале две анализиране партијске федерације – ЕРР и PES.

На основу напред изнетог јасно је да страначке (политичке) групе у Европском парламенту имају водећу улогу у његовом функционисању. Такав положај заснивају, како на високо организованом структури (статути, председници група, администрација, одбори, радне групе итд.), тако и на сопственим буџетима. С друге стране, европске странке (транснационалне страначке федерације) само су ембрион који још није нашао погодно окружење које би омогућило његов развој у нешто што би се могло назвати истинским евространкама. Иако су учињени значајни кораци, посебно у регулисању њихове

[78] Исто, стр. 170.

финансијске самосталности и правног положаја, јасно је да је још увек њихов основни задатак да очувају јединство својих чланица и свест о вредностима и начелима који их спајају.^[79]

[79] Упориште: Attina Fulvio, „The Party Groups in the European Parliament: From Party Group to ‘European Party’ Status”, Paper presented at the International Conference *The Role of Central European Parliaments in the Process of European Integration*, Institute of Sociology, Academy of Sciences, Prague, September 12–14, 1997, стр. 6; такође, видети: Danica Fink-Hafner, „Stranački sustav na razini Europske unije”, *Politička misao*, Vol. XLIV, бр. 3, 2007, стр. 3–21.

